

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LARA 2019

MARAGA: 80

TSHIFHINGA: Awara 2^{1/2}

Bammbiri ili li na masiatari a 24.

NDAELA NA MAFHUNGOTHANGELI

1. Ni humbelwa uri ni vhale siatari ili nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.
2. Ni songo vhuya na edzisa u vhala bammbiri lothe. Tolani thebulu ya zwi re ngomu kha siatari la 4 ni swaye nomboro dza mbudziso dzo vhudziswa kha zwibveledzwa zwe na guda uno riwaha. Nga murahu ha izwo, vhalani mbudziso idzo ni nange dzine na tama u dzi fhindula.

3. Bammbiri heli li na KHETHEKANYO THARU:

KHETHEKANYO YA A: Vhurendi (30)

KHETHEKANYO YA B: Nganea KANA Folukulo (25)

KHETHEKANYO YA C: Dirama (25)

4. Fhindulani MBUDZISO THANU dzo fhelela: THARU kha KHETHEKANYO YA A, NTHIHI kha KHETHEKANYO YA B na NTHIHI kha KHETHEKANYO YA C nga ndila i tevhelaho:

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI

VHURENDI HO RANDELWAHO – Fhindulani mbudziso MBILI.
VHURENDI VHU SONGO RANDELWAHO – Mbudziso ya KHOMBEKHOMBE.

KHETHEKANYO YA B: NGANEA KANA FOLUKULO

Fhindulani mbudziso NTHIHI. I nga vha Nganea kana Folukulo.

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI.

5. KUNANGELE KWA PHINDULO KHA KHETHEKANYO YA B (NGANEA kana FOLUKULO) NA YA C (DIRAMA):

- Fhindulani mbudziso FHEDZI dza kha nganea/folukulo na kha dirama dze na guda.
- Fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA B, ni fanela u fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO YA C. Arali na fhindula mbudziso pfufhi kha KHETHEKANYO YA B, ni fanela u fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA C.
- Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.

6. VHULAPFU HA PHINDULO

- Mbudziso ndapfu ya Vhurendi i tea u fhindulwa nga maipfi a u bva kha a 250 u ya kha a 300.
- Mbudziso ndapfu dza khethekanyo ya Nganea/Folukulo na ya Dirama dzi tea u fhindulwa nga maipfi a u bva kha a 400 u ya kha a 450.
- Vhulapfu ha phindulo dza mbudziso pfufhi vhu tea u langwa nga maraga dzo nekedzwaho/avhelwaho. Phindulo dza vhalingiwa dzi tea u pfufhifhadzwa dza dovha dza livhanywa.

7. Tevhedzani ndaela dzo nekedzwaho mathomoni a KHETHEKANYO INWE na INWE nga vhuronwane.

8. Nomborani phindulo dzanu kokotolo maelana na mutevhe wa u nombora wo shumiswaho kha ili bammbiri la mbudziso.

9. Thomani KHETHEKANYO INWE na INWE kha siatari LISWA.

10. Ndangatshifhinga yo anganywaho:

KHETHEKANYO YA A: I anganyelwa u swika kha minetse ya 40

KHETHEKANYO YA B: I anganyelwa u swika kha minetse ya 55

KHETHEKANYO YA C: I anganyelwa u swika kha minetse ya 55

11. Nwalani nga vhudele, nahone zwi vhaleaho.

THEBULU YA ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI

Vhurendi ho randelwaho/vhonwaho: Fhindulani mbudziso MBILI DZIÑWE na DZIÑWE.

NOMBORO YA MBUDZISO	LUSHAKA LWA MBUDZISO	MARAGA	NOMBORO YA SIATARI
1. 'Mulondo wa lufu'	Mbudziso ndapfu	10	6
2. 'Mbilu i lilela u gavha!'	Mbudziso pfufhi	10	7
3. 'A si ene'	Mbudziso pfufhi	10	8
4. 'Ntendele ndi vhe tsumbandila'	Mbudziso pfufhi	10	9

NA

Vhurendi vhu songo randelwaho/vhonwaho: Mbudziso ya KHOMBEKHOMBE.

5. 'Ngoho ndo zwi vhona'	Mbudziso pfufhi	10	10
--------------------------	-----------------	----	----

*PFESANI: Fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na PFUFHI NTHIHI. Arali na fhindula mbudziso ndapfu kha KHETHEKANYO YA B, ni tea u fhindula MBUDZISO PFUFHI u bva kha KHETHEKANYO YA C.
Kha KHETHEKANYO YA B na KHETHEKANYO YA C, fhindulani mbudziso nthihi-nthihi u bva kha KHETHEKANYO inwe na inwe.

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKULO

NGANEA: Fhindulani mbudziso NTHIHI u bva kha NGANEA dzo randelwaho.

6. <i>Nandi ndi shenga?</i>	Mbudziso ndapfu	25	12
7. <i>Nandi ndi shenga?</i>	Mbudziso pfufhi	25	12
8. <i>Isha la Mitodzi</i>	Mbudziso ndapfu	25	14
9. <i>Isha la Mitodzi</i>	Mbudziso pfufhi	25	14

KANA

FOLUKULO: Fhindulani mbudziso NTHIHI u bva kha FOLUKULO yo randelwaho.

10. <i>Khuvhanganyo ya folukuloo</i>	Mbudziso ndapfu	25	16
11. <i>Khuvhanganyo ya folukuloo</i>	Mbudziso pfufhi	25	17

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI fhedzi u bva kha dirama dzo randelwaho.

12. <i>U lema hu fhira u lotshelwa</i>	Mbudziso ndapfu	25	19
13. <i>U lema hu fhira u lotshelwa</i>	Mbudziso pfufhi	25	19
14. <i>Tshilwavhusiku</i>	Mbudziso ndapfu	25	22
15. <i>Tshilwavhusiku</i>	Mbudziso pfufhi	25	22

*PFESANI: Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, fhindulani MBUDZISO NDAPFU NTHIHI na MBUDZISO PFUFHI NTHIHI.
A ni tei u fhindula mbudziso ndapfu MBILI kana mbudziso pfufhi MBILI.

MUTEVHE WA U SEDZULUSA

Shumisani uyu mutevhe wa u sedzulusa uri ni vhe na vhuṭanzi ha uri no fhindula tshivhalo tsho teaho tsha mbudziso nga u vhea luswayo ho teaho.

KHETHEKANYO	MBUDZISO	TSHIVHALO TSHA MBUDZISO DZO TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO (✓)
A: Vhurendi (Vhurendi ho randelwaho/vhonwaho)	1–4	2	
A: Vhurendi (Vhurendi vhu songo randelwaho/vhonwaho)	5	1	
B: Nganea/Folukuloo (Mbudziso ndapfu kana Mbudziso pfufhi)	6–11	1	
C: Dirama (Mbudziso ndapfu kana Mbudziso pfufhi)	12–15	1	
<p>*PFESANI: Kha KHETHEKANYO YA B na YA C, ni tea u vha na vhuṭanzi ha uri no fhindula mbudziso NDAPFU NTHIHI na PFUFHI NTHIHI. A ni tei u fhindula mbudziso ndapfu MBILI kana mbudziso pfufhi MBILI.</p>			

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI**VHURENDI HO RANDELWAHO/VHONWAHO**

Fhindulani mbudziso MBILI dziṅwe na dziṅwe kha NṅA dzo vhudziswaḥo.

MBUDZISO YA 1: VHURENDI – MBUDZISO NDAPFU

Vhalani tshirendo itshi nga vhurṅwane ni kone u fhindula mbudziso i tevhelaho.

MULONDO WA LUFU – WMR Sigwavhulimu

- 1 Mimuya ya vḥathu vḥo felaho tshipfundamuyani tsha Kitwe,
- 2 Sa buluvhutsi ḷa tshikegulu,
- 3 I vḥimbila miedzini ya Rhodesia,
- 4 I ṭoḍa haya hu orotshelaho vḥothe vḥo kundwaho.
- 5 Mukumo mulondoni wa Kitwe,
- 6 Ndi thabelo i si na vḥuelo,
- 7 Thabelo ya vḥanna vḥo imaho nga huswi
- 8 U gwa malasha a u dzingadza mimuya yo guguvhalaho.
- 9 Rothe ro denengedzwa nga Tshanda tshi si na vḥuelo;
- 10 Tshanda tshi tshidzaho nga u tevhula
- 11 Phangami na tsalamurahu,
- 12 Lwondoni lwa khunyeledzo ya Mulayo.
- 13 Khombo yo ni welaho a i tinywi.
- 14 Ndi u ḍihanedza ha u begwa,
- 15 Tshine ra lilela a si lufu lwanu,
- 16 Ndi vḥutungu na tshengelo ye na i pfa.

Murendi kha itshi tshirendo u ṭoḍa u bvisela khagala vḥupfiwa hawe zwi tshi kwama vḥathu vḥe vḥa lovhela mugodini wa Kitwe musi u tshi tiba/dilika.

Nga maipfi a u bva kha a 250 u swika kha a 300, ṅwalani maanea ni tshi sengulusa ṅdila ye murendi a shumisa ngayo mutevhetsindo na ṅdima/zwitanza u bvisela khagala vḥudipfi kha tshirendo itshi.

[10]

MBUDZISO YA 2: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo itshi nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi tevhelaho.

MBILU I LILELA U GAVHA – WMR Sigwavhulimu

1	Mbilu i dudumela i sa fhidzi,
2	I lingedza u gavha madzanga a shango,
3	Ya thenisa muya-vhuthu
4	Nga u u nyalisa vhutungu-phatho.
5	Mbilu sa miri ya deme.
6	I lwedzanaho u gavha tshilidzi tsha duvha,
7	Kha i vhanyuludze tserekanywa dza madzanga a shango
8	I lilele u gavha Tshilidzi tshidzo ya muya.
9	Mbilu yo pinikwa vhupulini ha nama,
10	I vhalavhala yo lianela dinzwini,
11	Mbilu sa dongololo yo katana kha mudifho wa shango
12	I do kundwa u swikisa mulaedza wa tshidzo.

- 2.1 Murendi o shumisa figara-de ya muambo kha mutaladzi/vese ya 1? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 2.2 Ndi zwifhio zwine murendi a tama u zwi bveledza nga mutaladzi/vese ya 2? 'I lingedza ... a shango' (2)
- 2.3 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une murendi a tama u u bveledza nga tshirendo itshi? (2)
- 2.4 Ndi vhudipfi vhufhio ha murendi vhu dzumbululwaho nga ndima/tshitanza tsha 3? (2)
- 2.5 Ni a tendelana na na kuhumbulele kwa murendi ku wanalaho kha ndima/tshitanza tsha 2? Tikedzani phindulo yanu. (2)

[10]

MBUDZISO YA 3: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo itshi nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi tevhelaho.

A SI ENE – LR Ndlovu

- 1 Nelson Mandela na khathihi a si ene
- 2 Wa u do nusa lushaka luno sa lutshetshe
- 3 A lu unda lwone lwo pfuna tshisenga
- 4 Ngauri wawe wa mbofholowo mushumo o vuledza.
- 5 Thabo Mbeki na ene a si ene
- 6 Wa u do lima masimu rine vhone ro edela
- 7 Zwikovhani zwashu a gobela tshelede
- 8 Ngauri zwawe ndi u ri sumba ndila.
- 9 Matamela Ramaphosa na ene a si ene
- 10 Wa u do fhanzhela musuku na masetha zwikwamani zwa vhatshili
- 11 Ngeno ro pfuna tshilashu sa nowa murunzini tshilimo
- 12 Ngauri tshawe ndi uri na rine ri didine-vho.
- 13 Murangi kana phuresidennde na ufho a daho a si ene
- 14 Wa u do rindela vhadzulapo tshiunza tsha dipitipi
- 15 Ndayotewa, kereke na madzangano a polotiki a si zwone
- 16 Zwa u do bambedza vhatshili ditimbuni la dotshidotshi.
- 17 Zwino ene-ha ndi nnyi arali avha vhe si vhone
- 18 Ene ndi iwe mune ane wa vha ene-ene
- 19 Ane mbofho dzi vhofohaho mvelaphanda a pfunulula
- 20 Vhunga ndayotewa i tshi tutuwedza u dishumela na u diambela.

- 3.1 Murendi o shumisa figara-de ya muambo nga maipfi 'a si ene', nahone ndi zwifho zwine a toda u swikisa kha muvhali? (2)
- 3.2 Ndi zwifho zwine murendi a tama u zwi bveledza nga mutaladzi/vese ya 4? 'Ngauri wawe ... o vuledza.' (2)
- 3.3 Ndi ufho muhumbulo muhulwane une murendi a tama u u bveledza nga tshirendo itshi? (2)
- 3.4 Ndi vhudipfi vhufho ha murendi vhu dzumbululwaho nga ndima/tshitanza tsha 3? (2)
- 3.5 Ni a tendelana na na kuhumbulele kwa murendi ku wanalaho kha ndima/tshitanza tsha 2? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno MBILI. (2)

[10]

MBUDZISO YA 4: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshirendo itshi nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi tevhelaho.

NTENDELE NDI VHE TSUMBANDILA – FR Modau

1	Ntendele ndi vhe tsumbandila
2	Sa unga nne ndi lizhakandila lo no vhoneho
3	Tombo li tshi mela midzi – tenda u vha mutshila!
4	Fulufhela nne ndo ponyaho
5	Mililo yothe nda dzima zwa ya na vhusula
6	Dipfundise u ile zwa madzanga a zwi fheli
7	O vhalaho bugu u do hurana na ludzula.
8	Zwivhili zwo piringedzaho thondo ino zwi sa mwemweli
9	Zwiraru zwo i sikelaho vhidu ma to yo pundisa
10	U konyolela matanda ndevheni tshivhangalala
11	Mphorosi muga sambitsolo u pulisa
12	U sa thonifha vhabebi na vhothe vhalala
13	Kha ndado yo vhothaho vhaswa vha murafho uno
14	Mvalo dzavho kha dzi vha sengise lufuni luno.

- 4.1 Ndi figara-de ya muambo ye murendi a i shumisa kha mutaladzi/vese ya 14? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.2 Talutshedzani zwine murendi a tama u ri vhudza nga mutaladzi/vese ya 2.
'Sa unga ... no vhoneho' (2)
- 4.3 Ndi ufho muhumbulo muhulwane une murendi a toda u u bveledza nga tshirendo itshi? (2)
- 4.4 Ndi vhudipfi-de ha murendi vhu bvukululwaho nga mitaladzi/vese dza 10–12?
'U konyolela ... vhothe vhalala'. Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 4.5 Ni a tendelana na na kuvhonele kwa murendi ku re kha mitaladzi/vese ya 6–7? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno MBILI. (2)

[10]**NA**

VHURENDI VHU SONGO RANDELWAHO/VHONWAHO (MBUDZISO YA KHOMBEKHOMBE)**MBUDZISO YA 5: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI**

Vhalani tshirendo itshi nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi tevhelaho.

NGOHO NDO ZWI VHONA – W Silidi

- 1 Ngoho a n̄e maṭo o zwi vhona,
 2 O zwi vhona a zwi vhesona,
 3 U ri kha vhune ra tshila khaho,
 4 A hu na nzhinga,
 5 A hu na khwese.
- 6 Ngoho ndo zwi vhona thambuloni,
 7 Uri lufu ndi yone mboho i vhusaho,
 8 Mboho i si na tsadzi ngayo,
 9 I vhusaho yo diinga maanda mahulu,
 10 Maanda a wisaho na mbondo khulwane.
- 11 Ndi ifhio tsiwana ye tshikolo ya shavha,
 12 I tshi i do ponyoka vhuhali ha lufu,
 13 Ndi ufhio we pfunzo a phasa dza u fhedza,
 14 A tshi u do pfi muvhuya maṭoni a lufu?
 15 Ngoho ndo zwi vhona, lufu lu a vhusa.
- 16 Tsiwana kana mupfumi,
 17 Muhali kana goswi,
 18 Vhothe vha luvha huthihi,
 19 A hu na kwae,
 20 Vhothe vha a fana.
- 21 Ngoho ndo zwi vhona tshothe,
 22 Mboho i vhusaho a i na mupikisi,
 23 Ya pina zwinzhi zwi a tshinyala,
 24 Ngoho ndo zwi vhona.

- 5.1 Talutshedzani zwine murendi a tama u zwi bvisela khagala nga mitaladzi/vese ya 4 na ya 5.

'A hu na ... na khwese.'

(2)

- 5.2 Sedzulusani mutaladzi/vese ya 7 he murendi a shumisa ipfi 'mboho'.
 Talutshedzani ndeme ya ipfi ilo afho he la shumiswa.

(2)

5.3 Vhalani ndima/tshitanza tsha 3.

Ndi ifhio ndivho ine murendi a khou toda u i bvedza nga tshitanza/ndima iyi? (2)

5.4 Sedzani mutaladzi/vese ya 15.

'Ngoho ndo ... a vhusa.'

Murendi o shumisa thikho/thodea/thekheniki ifhio ya vhurendi ni dovhe ni sumbedze uri ndi ngani o i shumisa nga u ralo? (2)

5.5 Nga kuvhonele kwanu, ni a ima na na zwine murendi a khou amba kha ndima/tshitanza tsha 4? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno MBILI. (2)
[10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: NGANEA/FOLUKUŁOO

Fhindulani mbudziso NTHIHI i bvaho kha nganea kana folukulo ye na guda FHEDZI.

NGANEA***NANDI NDI SHENGA?* – NE Sigogo**

Fhindulani MBUDZISO YA 6 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 7 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 6: *NANDI NDI SHENGA?* – MBUDZISO NDAPFU

Siangane na fhethuvhupo zwi na ṭhuthuwedzo khulwane zwi tshi kwama kutshilele kwa vhathu.

Nga maipfi a u bva kha a 400 u ya kha a 450, riwalani maanea ni tshi khou sengulusa ndila ye siangane na fhethuvhupo zwa ṭutuwedza ngayo kutshilele kwa Vho-Madilaga na Vho-Luvhani buguni iyi.

[25]

MBUDZISO YA 7: *NANDI NDI SHENGA?* – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tsha mafhungo tshi bvaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA A

Vho-Luvhani zwino vha tshi pfa zwine mukalaha wavho vha khou amba, zwa tou vha tsikeledza vhukuma. Liñwe line la khou tou vha dina vhukuma ndi la Vho-Madilaga line vha ri vha ambe uri hanihani ngeno vhe musadzi wa vhana vhararu vha songo zwi divha uri vho dihwala. Vho-Luvhani vha khou tou zwi divha uri khuvha afha mudini a hu tsha do dovha ha tandwa li no fukwa. Havha Vho-Madilaga ndi muthu wa u dobedza tsikidzi vhukuma. Havha Vho-Madilaga na mufumakadzi wavho Vho-Luvhani, vha na vhana vhavho vhararu, vhatukana vhavhili na musidzana muthihi onoyo muhulwane.

Nga murahu ha vhege mbili, Vho-Luvhani vho da vha vhudza mukalaha wavho uri khonani yavho Vho-Tshianeone ndi mudzadze vho wana riwana wa vhuṭanu na vhuthihi. Hezwi vha tshi tou ralo, Vho-Madilaga vho mbo di dzhia ila khaphu ya tie ye vha vha vha tshi khou nwa ngayo, vha mbo di i posa fhasi ya pwashekana ngeno tie yo tevhukana heneffho fhasi.

'Luvhani! Luvhani! Hezwi zwe nda ita heyi khaphu, ndi do zwi ita inwi ni a divha! Ni khou ntsilinga nga zwiambo zwanu. Kani nazwino inwi ni tshi ita thumbu iyi ni khou tou tama zwenezwo zwine zwa khou itwa nga khonani dzanu? Ni a divha, muthu a nga si tende uri ni mugudisi wa vhana tshikoloni lini. Muthu u do zwi tenda hani arali ni tshi balelwa nga u tou ita zwine na amba? Ndi tshi ri vhana vho lingana, inwi ni khou ntendela ngeno ni tshi khou zwi divha uri inwi ni kha di isa phanda. Ni khou nndina ni a divha?'

Ngoho ano maḁuvha vhutshilo vhu khou dunga vhukuma hafha muḁini. Vho-Luvhani vha tshi sedzwa vha vho tou zwondololwa nahone vha tshi khou nyaliwa.

Liḁwe ḁuvha zwenezwi vho ḁi ḁidzulela zwavho vhe vhavhili, ndi hone Vho-Luvhani vha tshi amba. 25

'Ndi amba khotsi a vhananga,' vha khou amba izwi zwenezwi vha tshi khou endela u avha zwiliwa heneḁha ḁafulani.

'Ambani, ndo thetshesela.' Ndi vhone Vho-Madilaga vha sa sedzi avha mufumakadzi wavho maḁoni, vha khou ita na u tou vhuisa na lukovhi.

'Nḁe ndi khou toḁou tou vha vhudzisa uri vhone vho tou sinyutshela zwenezwi zwauro nḁe a tho ngo ita zwavhudi fhedzifhedzi?' Vho-Luvhani vha amba vho tou vha sedzavho maḁoni enea ane a khou vha sinyalala. 30

'Arali nda ri ee ni ḁo ita mini?'

'Vhone vha tshi ri ee, nḁe tshine nda ḁo ita a tshi nga vhi hone, hone, ndi ḁo tama ri tshi amba ra isa phanḁa.' 35

'Ndi ḁo amba arali zwi tshi ambea, hone nda pfa zwi sa ḁadzi mudziyo a thi nga ḁo zwi amba. Ambani ndo thetshesela.'

[Ndimya ya 1]

- 7.1 Mafhungo e na vhala afho nḁha a bvisela khagala u thoma ha thaidzo. Talutshedzani uri thaidzo iyo yo vhangwa nga mini. (2)
- 7.2 Mafhungo ayo e na vhala a thusedza hani u anetshela zwa phanḁa kha iyi nganea? (2)
- 7.3 Vho-Madilaga vho ḁanwa sa muthu-ḁe mafhungoni aya a re afho nḁha? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 7.4 Ndi tshini tshihulwane tsho vhangaho khudano mafhungoni a bugu iyi? Bulani na lushaka lwa iyo khudano. (2)
- 7.5 Sumbedzani tshanduko ya liḁhandi yo bvelelaho kha Vho-Madilaga nga murahu ha musu Tshifhiwa o no phasa pfunzo dzawe. (2)
- 7.6 Vhupo ha Tshandebvu vhu tuḁuwedza hani kutshilele kwa Vho-Ana? (2)
- 7.7 Ni vhona mathakheni a bugu iyi a tshi fusha? Tikedzani phindulo yaḁu. (2)
- 7.8 Talutshedzani muhumbulo muhulwane une muḁwali a tama u u bveledza nga mafhungo a bugu iyi. Tikedzani phindulo yaḁu. (3)
- 7.9 Kutshilele kwa Vho-Madilaga ku fhambana hani na kwa Vho-Luvhani mafhungoni a nganea iyi? Dovhani ni sumbedze nga mbuno i pfallaho uri ni takalela ufho. (3)
- 7.10 Ni a tendelana na na kuhumbulele kwa Tshifhiwa musu a tshi tendela khotsi awe uri vha mu fheletshedze musu a tshi ya u ambara gaweni ḁawe ḁa pfunzo ngei Germany? Tikedzani phindulo yaḁu. (2)
- 7.11 Nga mbuno THARU, ndi zwifhio zwe na vha ni tshi nga ita arali no ḁiwana ni kha nyimele ye Vho-Maambavhanwe vha ḁiwana vhe khayḁo ngei sibadela? (3)

[25]

ISHA LA MITODZI – NE Phaswana

Fhindulani MBUDZISO YA 8 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 9 mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 8: ISHA LA MITODZI – MBUDZISO NDAPFU

Siangane na fhethuvhupo zwi na t̃huthuwedzo khulwane zwi tshi kwama kutshilele kwa vhathu.

Nga maipfi a u bva kha a 400 u ya kha a 450, riwalani maanea ni tshi khou sengulusa ndila ye siangane na fhethuvhupo zwa t̃t̃uwedza ngayo kutshilele kwa vha muṭa wa Vho-Loshani na muṭa wa Aifheli Tshipate. [25]

MBUDZISO YA 9: ISHA LA MITODZI – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni ḁo kona u fhindula mbudziso dzi no tshi tevhela.

TSHIBVELEDZWA TSHA B

'Kha vha vhone, vhone vha bva fhasi hangei Masisi; ngeno riṅe ro dāvuka ri tshi bva Fefe hangei; vhushaka hashu zwino vhu ḁa hani?' Hu vhudzisa Vho-Aifheli.

'Nṅe ndi ri hezwo zwi ḁihwa nga vhomakhulukuku. Nṅe nga dzanga ndi nga si malelane na vhoiwe ngauri nṅe ndi vhidzwa khotsimunene. A thi koni u t̃ulela shango. Vhudzani havha vhana zwauri sa izwi nṅe ndi khotsimunene wa 5 Tshipate, a vho ngo tea u t̃anganya malofha; zwi a ila ndi hone u t̃ulela shango. Ndi muila hoyo. Ni songo shavha u vha vhudza. Arali ni tshi shavha u vhudza vhana ngoho ine vha fanela u i ḁivha, vha vhudzeni vha ḁe kha nṅe; ndi mbabvu dzashu ro tou beba.'

Vho-Aifheli a tshi pfa mafhungo a hone a tshi vho peamela khavho, hu tshi vho 10 pfi a vha vhudzi vhana ngoho, vha pfa na ngoho vho xa mufuvha. Vho wana hu si tshee na zwiṅwe, ho tou sala hone u onesa vha bva vha fhela.

Musi vhe goloini, vha vhone vha tshi dzungudza t̃hoho vho dzungudza. A hu na tshi vha koraho mbilu nga nṅa ha mafhungo haya ane vhe u a sedzulusa vha wana zwi tshi nga vhathu vha khou tou bvafha u humbula. 15

Vho-Aifheli vho vha vho humbula uri vha ḁo ri musu vha tshi tou ri mafhungo ayo kha Vho-Loshani de, hu ḁo tou vha hu uri nangoho vho swikelela tshothe; matsina hai, vho mangala vha tshi vho rahiwa nga milenzhe ya murahu sa donngi.

Zwithu zwa hone vho wana zwi tshi vha t̃anganya t̃hoho. U swika hayani vha tou ri dzuli-dzuli na mukegulu, vha fhedza vho fhirela kamarani yavho; vha ganama 20 nṅa ha mmbete dzi si na vhusiwana dza mbo ḁi vha doba. Vho-Maria vhone vho vha vha tshi vhone vho tou fhomolowa na t̃haha hedzi. Mafhungo a havha vhana ha vha ladzi na zwiṭukutuku. Musi zwo no rali, vha vho zwi vhone zwauri vho wanala tshihuni, vhudzumbamo a hu na. Vha ri u humbula nga ha u dzula na

vhana vha khotsi muthihi vho malanaho vha sa ḁivhi uri vha dzikhaladzi, vha 25 wana vhutshiloni havho zwi nga si ḁo bvelela. Vho-Maria vho humbula nga haya mafhungo vha fhedza vho ḁivhudza zwauri vuhulu vuhadzi havho hu ḁo tou mbwandamela; madzuloni a u t̃ulela shango.

'Hu kanya shango li a zwi divha uri havha vathu ndi dzikhaladzi. A sa divhi tshithu ndi vhenevha Vho-Aifheli vhane vha si nee ndevhe shango. Ngavhe vha vhe vha u ralo, ndi musi tshilonda hetshi tsho ri u phulea, tsha vhavha tsha fhola. Zwino nga ngafhi, Vho-Aifheli a vha dzhii mafhungo a ndila. Nahone zwikotopola na kale a si muthu wazwo. Nne a hu na zwiinwe, ndi do tou shavhela hayani hanga. Nahone mme anga vho di ri alusa vha vha si na khotsi ashu; na nne ndo lumbiwa nga zwenezwo. Ndi khwine u phulela Vho-Aifheli hetshi tshiphiri; nda bva nda fhela fhano Tshipate.'

[Ndimya ya 11]

- 9.1 Mafhungo e na vhala afho ntha, a sumbedza hu na thaidzo. Talutshedzani uri thaidzo iyo yo vhangwa nga mini. (2)
- 9.2 Mafhungo ayo e na vhala a thusedza hani u anetshela zwa phanda kha iyi nganea? (2)
- 9.3 Vho-Loshani vho tanwa sa muthu-de mafhungoni aya a re afho ntha? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 9.4 Ndi tshini tshihulwane tshine tsha khou vhangwa khudano mafhungoni a buguni iyi? Bulani na lushaka lwa iyo khudano. (2)
- 9.5 Sumbedzani tshanduko ya lishandi yo bvelelaho nga murahu ha musi Maria o no vhudza munna wawe uri Rotondwa ndi iwana wa Vho-Loshani. (2)
- 9.6 Vhupo ha Folovhodwe vhu tutuwedza hani vhutendatenda ha zwa mvelele ho sedzwa zwo bvelelaho kerekeni ya Vho-Malabi? (2)
- 9.7 Ni vhona mathakheni a bugu iyi a tshi fusha? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 9.8 Ndi ufhio muhumbulo muhulwane une muinwali a tama u u bveledza nga mafhungo a bugu iyi? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 9.9 Kutshilele kwa Aifheli ku fhambana hani na kwa Maria mafhungoni a nganea iyi? Dovhani ni tikedze nga mbuno i pfallaho uri ni takalela ufhio. (3)
- 9.10 Ni a tendelana na na kuhumbulele kwa Maria kwa u vhudza munna wawe tshiphiri? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 9.11 Ndi zwifhio zwe na vha ni tshi nga ita arali no diwana ni kha nyimele ye Maria a diwana e khayoy ya u vhfhiswa muvhilini nga Vho-Loshani? Bulani ZWIRARU. (3)

[25]

KANA

FOLUKUŁOO***KHUVHANGANYO YA FOLUKUŁOO – RV Tshikovhi***

Fhindulani MBUDZISO YA 10 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 11 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 10: *KHUVHANGANYO YA FOLUKUŁOO – MBUDZISO NDAPFU*

Manwalwa a sialala a na mushumo wa u kaidza na u tsivhudza vhatu uri hu na zwithu zwo dzumbamaho zwine vha fanela u zwi thanyela ngauri vha sa ralo zwi nga vha dzhenisa khakhathini.

No disendeka nga zwibveledzwa zwa sialala zwi tevhelaho, khwaṭhisedzani vhungoho ha likumedzwa ili:

TSHIBVELEDZWA TSHA C**LUNGANO**

- **Vhatukana vha no shanduka**
  - Havho vhatukana vho vha vho naka nga maanda.
  - Vhanna vha shanduka vha vha ndau.
  - Muvhuda we no no vha tsini na u liwa.

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA D**TSHIKHODO TSHA SIALALA**

- **Makwinda a Tshiungani**
  - Hu yiwa nga vhakololo vho tendelwaho fhedzi.
  - Lidzani tshikona nyamabuli i bevele vhatuni.

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA E**MIRERO**

- Dangani la fobvu a hu dzhenwi.
- Funguvhu lo ri thilaiwi la fhira mudzi lo kovhela.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 11: KHUVHANGANYO YA FOLUKULO – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani TSHIBVELEDZWA TSHA F na TSHIBVELEDZWA TSHA G nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khazwo.

TSHIBVELEDZWA TSHA F: LUNGANO**VHANA VHA U SA PFA – TZ Ramaliba**

'Salungano! Salungano!'

Ho vha hu na vhaiwe mukegulu vhe vha vha vha tshi dzula na vhaduhulu vhavho vhavhili, wa mutukana na wa musidzana. Havha vhana vho vha vho da u dzula ha makhulu tshifhinga tshipfufhi. Vho vha vho da u dala. Ha swika hune vha ri vha todou humela hayani hu re na vhabebi vhavho. Makhulu vha vha vhidza vha ri: 5
'Vhaduhulu vhangano ndo livhuha no da u ndalela. Zwino ngauri ni khou huma ni tshimbile nga ndila tsekene ni songo tshimbila nga heila ndenya.' Vha ri vha lumelise vhabebi vhavho. Vhala vhana vha mbo di dzhenani ndilani na zwenezwo. Vha swika hune ndila dza fhandekana, hune ha vha na inwe tsekene na ndenya vha thoma u hanedzana. Musidzana a ri ri tuwa nga tsekene, mutukana a ri hai ri 10
tuwa nga ndenya. Ho mbo di kundwa wa tsekene vha fhedza vho tuwa nga ndenya.

Ndila ndenya yo vha i na daka lihulu li no ofhisa. Vho no vha vhukati ha daka vha tshenuwa phukha nnzhi dzo no vha phanda havho dzi tshi khou todou vha la. Vha tshi ri vha humele murahu vha wana dziwe khedzi, vha ima henefho 15
vhukati hadzo. Zwino hedzila phukha dza gidimela dzi tshi todou vha la. Muvhuda wa vhidzelela wa ri: 'Hei ho-o-o-o! Vhahulwane vhangano, a vha zwi vhoni uri ro wana nama yavhudi namusi? Zwi nga vha hani arali ra nga thoma ra lidza mbila ra tshina ri tshi khou takalela zwiliwa zwe ra fhiwa nga vhadzimu vha hashu.' Dziwe phukha dza vhona li fhungo lavhudi nga maanda. 20

Ha todiwa a no kona u lidza mbila. Uyo mutukana yo vha i mpho yawe ya u lidza mbila nahone o vha a tshi tshimbila nadzo o dzi fara. Muvhuda wa ri ndi a kholwa uri hoyu mutukana u a kona u lidza sa izwi e nadzo. Phukha dza pfana uri mutukana a lidze, mutukana a thoma u lidza a tshi khou imbelela khaladzi awe a tshi khou bvumela. Phukha dzothe dzo thoma dza ima dzi tshi khou 25
thetshelesa dza pfa luimbo lwa hone lu tshi khou takadza. Luimbo lwa hone lwo vha lu tshi elana na kulidzelwe kwa mbila, phukha dza thoma u tshina. Ho swika he ha dala buse, muvhuda wa gidimela hu re na ula mutukana wa ri: 'Inwi mutukana dzhiani iwana wa mme anu ni shavhe, mbila ndi do sala ndi tshi lidza na nne ndi a kona u lidza mbila.' Wa ri: 'Ndo ita hezwi zwithu ndi tshi khou toda 30
uri ni songo liwa nga hedzi phukha nahone ni songo tsha dovha na tshimbila nga hei ndila.' Wa ri: 'Mpheni mbila nga u tavhanya ni tuwe nga u gidima.'

[Siatari la 24]

- 11.1 Sumbedzani tshiitisi tsho vhangaho u ri avha vhana vha pfuke ndaela ya makhulu wavho. (2)
- 11.2 Ndi ngafhi he muanetsheli a sumbedza vhuṭali ha muvhuda mafhungoni a lungano ulu? (2)
- 11.3 Ndaela ya makhulu i na vhushaka-de na zwe zwa bvelela vhukati ha lungano ulu? (2)
- 11.4 U shavha ha vhalā vhana vha si tsha liwa hu ṭana hani vhudipfi ha phukha? (2)
- 11.5 U humbela u fhira phanda ha muvhuda musi u tshi toda u vhulawa ho vha na thuthuwedzo-de kha u bveledza magumo a songo lavhelelwaho? (2)
- 11.6 Ndi ufhio muleadza une muanetsheli wa lungano ulwu a toda u u pfukisela kha vhathetshelesi/vhavhali? (2)
- 11.7 Ni a pfela vhuṭungu avha vhana kha zwe vha ṭangana nazwo mafhungoni a lungano ulu? Tikedzani phindulo yaṅu nga mbuno THARU dzi pfalaho. (3)

NA

TSHIBVELEDZWA TSHA G: VHURENDI HA SIALALA (TSHIKHODO)

THOVHELE MUTHUHATHONWI RAMMBUDA – TZ Ramaliba

- 1 Ahee Rammbuda Tshiwangamatembele ahee!
- 2 Rammbuda ane luvhilo a edza luvhuda
- 3 Iwe ane arali zwo vhifha wa tsa nga matembele
- 4 Iwe ane arali zwo vhifha wa sunguvhela bakoni la Tshavhadinda
- 5 Iwe muthu ha thoniwi; hu thoniwa kholomo na mbudzi
- 6 Iwe muduhulu wa Vele Mutumbukavhathu
- 7 Ahee Rammbuda Tshiwangamatembele ahee!

- 11.8 Talutshedzani zwine murendi a toda u vhudza vhatu/vhavhali nga ipfi 'Thovhele' li re afho kha thoho ya tshikhodo. (2)
- 11.9 Kha mitaladzi/vese ya 1 na ya 7, murendi u shumisa tshiga '!'. Tshi buleni ni dovhe ni sumbedze mushumo watsho afho he tsha shumiswa hone. (2)
- 11.10 Ndi ufhio mulaedza une murendi a tama u u bvisela khagala nga mutaladzi/vese ya 5 afho tshirendoni? (2)
- 11.11 Tshikhodo itshi tshi ṭana hani ndeme ya vuhosi ha Vho Rammbuda Tshiwangamatembele? (2)
- 11.12 Ndi zwifhio zwine na nga sasaladza nga maitele a Thovhele Rammbuda ane murendi a khou a amba kha mutaladzi/vese ya 3 na ya 4? (2)
- Tikedzani phindulo yaṅu. (2)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 25

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI i bvaho kha dirama ye na guda FHEDZI.

U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – IP Demana

Fhindulani MBUDZISO YA 12 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 13 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 12: *U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO NDAPFU*

Muñwali u shumisa zwiwo zwo fhambanaho u bvedza muhumbulo muhulwane wa bugu ya dirama.

Sumbedzani zwiwo zwe muñwali a zwi shumisa zwo livhisaho kha u lemala ha Mashudu zwe zwa fhedza zwo vha na masiandaitwa a si avhudi.

Vhulapfu ha maanea anu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]**MBUDZISO YA 13: *U LEMA HU FHIRA U LOTSHELWA – MBUDZISO PFUFHI***

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA H

MASHUDU:	Ndi amba vhone mmawe!	
VHO-MARITA:	Ndi mini nwananga?	
MASHUDU:	Ndo vha ndi tshi do hangwa u vha vhudza. Hoyu Lufuno u tou nga ha tou fulufhedzea lini. Mulalo a tshi mmbudza u ri u tou nga o mu vhona a na muñwe musidzana. Zwino a thi divhi uri 5 ndi nga ita mini lini?	
VHO-MARITA:	Ai, mathina Lufuno wa hone o tou ita hani? Arali zwi izwo mathina a zwi dini. Inwi na inwi hafhu vhatukana vho tou dala. U mu kona inwi a ni vhuyi na mu vhudza tshithu lini; ni tou funa-vho muñwe mutukana. Ndi hone a tshi do zwi vhona uri 10 zwi konda hani.	
MASHUDU:	Vhone vha khou amba zwe na nne nda vha ndo humbula zwone. Khamusi ndi hone a tshi do lata.	
VHO-MARITA:	Afho ngoho ni do vha no tou kona nwananga. Ho vhuya hafhu na zwikolo zwi tshi khou vala! Ndi amba ngauri tsha vala havha 15 khotsi anu vha anzela u vha vha siho, ri nga di kunga muñwe mutukana ane na mu funa a da hafhano hayani. U do vha a tshi tou bva ngafhi?	

MASHUDU:	Afho ngoho ri do vha ro kona mmawe. (<i>Mutsindo, hu dzhena Khwathisani.</i>)	20
KHWATHISANI:	(<i>U dzungudza thoho a mbo di sea.</i>) Vhathu vha do tou tambula ro lavhelesa zwino hu khou ambiwani-ha zwine rine vhañwe ri tshi dzhena ha fhumulwa? Nazwino-ha, aredi ... ri do vhona ro lala u vuwa ri tshi shavha u lenga. Zwino vhone mmawe vha khou bikela ene Mashudu o dzula?	25
MASHUDU:	Hai, vha khou bikela inwi ni nothe. A thi ri ndi inwi ni re na mulomo ni nothe fhano mudini?	
KHWATHISANI:	Naa ni tou vha muthu-de a sa vhuyi a shona o sokou tenyama kha tshidulo ngeno mme anu vha tshi khou bika? Naa vha do vhuya vha awela lini? Na muloi o ni lowaho o tou ni nyelisa. O ri u ni lowa a sia o ... (<i>U a sea.</i>)	30
MASHUDU:	(<i>U a sea-vho.</i>) Ni do tou tambula-ha. Arali hu u mmbikela vha kha di do mmbikela mme anga. Hone inwi ni vhilahela nga mini ngauri a si inwi a no bika?	
KHWATHISANI:	Ndo fanela u vhilaela ngauri inwi ni khaladzi anga nahone muthihi fhedzi. U bvafha hanu hu songo fhambanaho na hanowa hu vho mpha muhumbulo wa uri ni nga si dzule vuhadzi; zwenezwo ni vho do vha muhwalo wanga musi vhabebi vhashu vha sa tsha kona.	35
VHO-MARITA:	A sa do mala ndi inwi. Nne wanga niwana u do malwa nahone nga shira. Iwe u vhona u na lambo lau wa vho li kuputshedza muniwe? Vhañwe vhatukana hafhu ri tshi khou di vha vhañvho. Izwi zwau zwi tou vha thungo na zwa vhañwe (<i>Vha a sea.</i>)	40
KHWATHISANI:	Nne kha vha nnditshe ndo rali. Arali ndi songo takala-vho ndi zwone; ndi khombo yanga. Ndi tshi tou sedza ndi vhona ndi na mashudu nga maanda ngauri ndi a divha zwine nda todou vha zwone. Ngazwo ndi tshi fanela u dzhena tshikolo nda swika hune nda todou swika hone. Henefho ndi a hu divha, ngazwo ndi tshi do swika. (<i>Hu dzhena Vho-Nefefe.</i>)	50

[Luṭa II, Bono I]

- 13.1 Ni vhona Mulalo mafhungoni ayo e na vhala o bveledzwa/tanwa sa muthu-de? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 13.2 Ndi tshini tshi vhangaho nndwa vhukati ha Khwathisani na Mashudu mafhungoni e na vhala? (2)
- 13.3 Mufhindulano u re hone mafhungoni e na vhala vhukati ha Vho-Marita na Mashudu wo vha na thuthuwedzo-de kha vhutshilo ha Mashudu? (2)

- 13.4 Sumbedzani uri mafhungo e na vhala a na vhushaka-de na u divhulaha ha Vho-Marita musiri dirama i tshi ya u fhela. (2)
- 13.5 Mafhungo e na vhala afho ntha a sumbedza e a tshifhinga tshifhio? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 13.6 Kutshilele kwa Mashudu ku dzikusa hani vhudipfi ha Khwathisani diramani iyi? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 13.7 Ndi ifhio ndivho ine muñwali a tama u i bveledza nga u shumisa Tsaniwani sa mubvumbedzwa diramani iyi? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 13.8 Sumbedzani uri Vho-Ludwevha vha fhambana hani na Vho-Marita no sedza zwo bvelelaho mafhungoni a diramani iyi. (2)
- 13.9 Magumo a dirama iyi a na vhushaka-de na zwe zwa bvelela musiri bugu i tshi thoma? Talutshedzani. (3)
- 13.10 U ya nga kuvhonele kwanu, ni vhona zwe Sara a ita zwa u vhudza Heleni mafhungo a Mashudu na Tsaniwani zwo tea naa? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno THARU. (3)
- 13.11 No vha ni tshi nga ita mini arali no diwana ni kha vhuimo ha Heleni sa mubvumbedzwa diramani iyi? Bulani ZWIVHILI fhedzi. (2)

[25]

TSHILWAVHUSIKU – TT Mudau

Fhindulani MBUDZISO YA 14 (mbudziso ndapfu) KANA MBUDZISO YA 15 (mbudziso pfufhi).

MBUDZISO YA 14: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO NDAPFU

Muñwali u shumisa zwiwo zwo fhambanaho u bvedza muhumbulo muhulwane wa bugu ya ñirama.

Sumbedzani zwiwo zwe muñwali a zwi shumisa zwo livhisaho kha u sumbedza uri u kandekanya pfanelo dza vhathu zwi fhedza zwo vha na masiandaitwa a si avhudi.

Vhulapfu ha maanea aṅu vhu vhe u bva kha maipfi a 400 u ya kha a 450.

[25]

MBUDZISO YA 15: TSHILWAVHUSIKU – MBUDZISO PFUFHI

Vhalani tshipida tshi tevhelaho tsho bviswaho buguni iyi uri ni ño kona u fhindula mbudziso dzo ñisendekaho khatsho.

TSHIBVELEDZWA TSHA I

DEREK:	Naa thaidzo ndi mini?	
VHO-GANGASHE:	U ri mini?	
NTSIENI:	U ri vha thuswa ngani?	
VHO-GANGASHE:	Naa u mulwadze? Ri thuswa nga mini ri tshi khou vhulahelwa vhana vhashu. Ntsieni, mu vhudzeni uri a litshe u vhulaha vhana vhashu.	5
NTSIENI:	Hu pfi litshani u vhulaha vhathu.	
DEREK:	Rine a ri madyavhathu. A ri dziphondi; a ri vhulahi vhathu.	
NTSIENI:	U ri ene ha vhulahi muthu.	
VHO-GANGASHE:	A songo delela. Kani o fulufhela ukwo kutanda kwe a nembeledza. Ri khou ri u khou vhulaha vhana vhashu. Vha re vhashu ri ño vha dzhia a sala e ethe.	10
DEREK:	(Kha Ntsieni.) Hu pfi mini?	
NTSIENI:	Hu pfi vhathu vha ño vhuedzedzwa mahayani avho ngauri fhano vha a vhulahwa.	15
LUKA:	Rine ri lwa na vhathu vha no tswa khuhu dzashu. Vhenevho ri a vha fara ra vha humbudza mulayo wa Mushe. A ri vhulahi muthu.	
NTSIENI:	Hu pfi a ri vhulahi muthu. Ri tou u humbudzana nga ha mulayo wa Mushe.	20
LUMBULE:	Ñwana washu o rwiwa a ita na u lovha. Ndi wone mulayo wa Mushe uyo? Arali ri tshi toḁa u tshilisana izwo kha ri litshe u vhulaha vhana ri tshi tevhedza mulayo wa Mushe.	

NTSIENI:	Hu pfi mulayo wa Mushe u songo itisa uri vhana vha lovhe.	25
DEREK:	Zwi a pfala. A ri nga rwi vhana. Hone vha songo tswa! Hu na lithihi kheli!	
VHO-GANGASHE:	Ndi lifhio?	
NTSIENI:	(<i>Kha Derek.</i>) Hu pfi kha li buliwe.	
DEREK:	Ri khou humbela u nonisa masimu ashu u guma tsini na Swongozwi. Ri humbela uri fhungo ili li swikiswe kha vhahulwane ngauri hu tou nga ri do fa nga ndala. Ri na kholomo thanu dzine ra nga bvisa uri zwothe zwi tshimbile nga ngona.	30
NTSIENI:	U ri kholomo thanu asidzi. Ri humbela shangonyana u tutshela ngei Swongozwi; bako uvhani lo dzhena madi, ndala yo hulela.	35
VHO-GANGASHE:	U na thuri. Rine a si ashu haya. Ndi mafhungo a Thovhele. Rine ro da u senga milandu zwino u vho toda u ri fhura nga kholomo thanu. Mu vhudzeni ni ri kholomo thanu a dzi mali musadzi naho e nwana wa khaladzi a mme au.	40
NTSIENI:	(<i>Kha Luka.</i>) Hu pfi kholomo thanu ndi thukhu; mafhungo haya o denyefhalesa, a toda u vhudzwa Thovhele.	
LUKA:	Izwo ri do tou dzhavhula nga swili.	
DEREK:	U songo toda u ri fheta. (<i>Kha Vho-Gangashe.</i>) Zwo pfala, ri do amba na Khosi. Vhana a vha tsha do rwiwa. Kha ri dzule nga mulalo.	45

[Luta II, Bono V]

- 15.1 Ni vhona Luka mafhungoni ayo e na vhala o sumbedzwa sa muthu-de? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno MBILI fhedzi. (2)
- 15.2 Ndi zwifhio zwi vhangaho nndwa vhukati ha Derek na Vho-Gangashe mafhungoni e na vhala? Bulani ZWIVHILI fhedzi. (2)
- 15.3 Nyambedzano i re afho ntha mafhungoni e na vhala i na thuthuwedzo-de kha zwe zwa fhedza zwo bvelela shangoni la Swongozwi? Talutshedzani. (2)
- 15.4 Ndi zwifhio zwe zwa vhangwa nga u rwiwa ha Ntsieni nga maforotereke diramani iyi? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 15.5 Mafhungo e na vhala afho ntha a sumbedza e a tshifhinga tshifhio? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 15.6 Kutshilele kwa maforotereke ku kwama hani vhudipfi ha Khosikhulu Thovhele Tshilwavhusiku diramani iyi? Tikedzani phindulo yanu. (2)

- 15.7 Ndi ifhio ndivho ine munwali a tama u i bvedza nga u shumisa maforotereke diramani iyi? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 15.8 Sumbedzani uri Vho-Nyaphophi vha fhambana hani na Ledia no sedza zwo bvelelaho mafhungoni a diramani iyi. (2)
- 15.9 Magumo a dirama iyi a na vhushaka-de na zwe zwa bvelela musi bugu i tshi thoma? Talutshedzani. (3)
- 15.10 U ya nga kuvhonele kwanu, ni vhona zwe Ntsieni a rwelwa zwone musi kholomo yo raha khamelo ya mafhi a tevhuwa zwo tea naa? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno THARU. (3)
- 15.11 No vha ni tshi nga ita mini arali no diwana ni kha vhuimo ha Vho-Mmbangiseni nga murahu ha musi nwana wavho o rwiwa nga maforotereke a fhedza o lovha? Bulani ZWIVHILI fhedzi. (2)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 25
MARAGAGUTE: 80